

Recreatiegevoeligheid van vogels

J. F. GENDEBIEN en
M. F. MÖRZER BRUIJNS.

Afd. Natuurbeheer Landbouwhogeschool Wageningen, Mededeling nr. 23
Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Bericht nr. 8

Iedere vogelkenner weet, dat er grote verschillen bestaan tussen vogelsoorten, wat betreft hun verdraagzaamheid ten opzichte van mensen in hun omgeving en vooral van hun broedgebied. Sommige soorten zijn veel moeilijker te benaderen of eerder verstoord dan andere, zonder dat voor die verschillen altijd duidelijke redenen zijn te geven. Voor de beheerders van die natuurterreinen, waar bezoekers vrij toegang hebben, is het van belang te weten hoe gevoelig de verschillende, aan hun zorgen toevertrouwde soorten zijn. Zij zullen hun beheersmaatregelen zo moeten nemen, dat de in de natuurterreinen broedende soorten voldoende rust vinden om zich daar te handhaven en hun jongen groot te brengen. In het geval dat de bezoeker alleen vrij is op wegen en paden dient het netwerk daarvan zo te worden ingericht, dat de tussengelegen terreinen groot genoeg zijn om de daar broedende vogels voor verstoring te vrijwaren. Wanneer iedereen overal mag lopen zal het wel eens nodig zijn rustgebieden, toevluchtgebieden of refugia in te stellen, die de rust waarborgen. Als dergelijke maatregelen niet worden genomen, is de kans groot, dat vogelsoorten een natuurterrein, soms zelfs een natuurreserveaat, als broedgebied gaan vermijden of verlaten, omdat het menselijk bezoek er te intensief is. Zo'n terrein verliest dan een waardevol element van zijn natuurlijke rijkdom. Men moet altijd proberen dat te voorkomen, niet alleen vanwege de verarming van de soorten-

rijkdom, maar ook voor de bezoekers die in vele gevallen juist komen om van de natuur te genieten.

Wanneer het er op aankomt precies te weten hoe gevoelig vogelsoorten zijn, dan kan daar in veel gevallen geen antwoord op worden gegeven. Er is te weinig op gelet en er is vrijwel nooit onderzoek naar gedaan. Toch zijn deze gegevens nodig. Op grond daarvan moet het beleid voor de aanleg of het openstellen van paden en de toegankelijkheid van terreinen worden bepaald.

In 1967 deed zich de gelegenheid voor van een aantal soorten gegevens te verzamelen in het kader van een onderzoek naar de spreiding van de bezoekers van het Nationale Park „De Hoge Veluwe” over de verschillende delen van het park.

Tijdens de tellingen daarvoor verricht, werden door de eerste schrijver geregeld aantekeningen gemaakt omtrent de verontrusting en de vluchtafstanden van een aantal vogelsoorten. De ervaringen met enige eendesoorten, enkele roofvogels, het Korhoen en een paar weidevogels worden hier besproken. Het gaat om waarnemingen gedurende 2 à 3 bezoeken per week, zowel op werkdagen als met weekends in de periode van maart tot en met juni 1967. De waarnemingen zijn grotendeels nog incidenteel van aard. Men kan er daardoor nog niet te veel uit afleiden, maar zij geven beslist al nuttige aanwijzingen.

Van de eenden werden gegevens verkregen

over de Wilde eend (*Anas platyrhynchos*), de Wintertaling (*Anas crecca*) en de Zomertaling (*Anas querquedula*), alle drie broedvogels in het oostelijk deel van de Hoge Veluwe.

De Wilde eend bleek het meest schuw; hij was degene die het eerste opvloog. Wilde eenden worden al onrustig als er wandelaars op ongeveer 200 m afstand waren, maar vlogen pas weg als de indringers op 80-60 m waren genaderd. Alleen wijfjes met jongen vlogen niet op, maar zochten dekking. De eenden vlogen meest niet ver weg, gewoonlijk was er op 200-300 m wel een plek waar zij zich weer veilig voelden.

De Wintertalingen op de Hoge Veluwe werden ook al onrustig, d.w.z. oplettend, op een afstand van 100-200 m. Zij vlogen evenwel pas op wanneer de bezoekers tot 30-40 m of soms nog iets dichters waren genaderd. Alleen in combinatie met Wilde eenden gingen de Wintertalingen eerder op de wieden. De Zomertalingen waren zo mogelijk nog iets minder schuw dan de Wintertalingen, ook zij vluchtten pas wanneer de bezoekers op ongeveer 30 m waren genaderd. Zowel Zomer- als Wintertaling vlogen niet ver weg na te zijn opgejaagd, vaak niet verder dan 50 m van de plek, waar zij waren opgevlogen.

De Hoge Veluwe is een ideaal terrein om roofvogels te bestuderen. Helaas konden in 1967 alleen maar recreatie-gevoeligheds-waarnemingen worden gedaan aan Boomvalk (*Falco subbuteo*) en Torenvalk (*Falco tinnunculus*).

Boomvalken waren aanwezig vanaf mei. Samen met de Torenvalk waren zij de meest waargenomen dagroofvogels. Ze joegen vooral in de open uitgestrekte velden en schenen weinig last te hebben van de recreatie. Zonder angst voor de bezoekers, die zij natuurlijk ook gemakkelijk konden vermijden, joegen ze vaak niet ver van hen van-

daan. Ze waren ook niet bang voor auto's. Twee Boomvalken waren regelmatig aan het jagen langs de autoweg ter hoogte van het Deelense Zand en naderden de auto's zelfs tot op 25-30 m. Een Boomvalk die zich in 1967 had genesteld in een kleine dichte vliegender op een stuifzandvlakte, vloog van zijn nest als dat tot 85 m was benaderd. De Torenvalk was de meest gewone en zonder twijfel ook de minst schuwe roofvogel die het gehele jaar door in het Nationale Park aanwezig was. Hij joeg overdag op plaatsen waar niet veel bezoekers waren, maar ging zijn gang, alsof er niemand aanwezig was, op afstanden van enkele tientallen meters. De Torenvalken, die in juni-juli op uitkijk zaten in bosranden, vlogen pas op een afstand van 25-30 m van de bezoeker weg. Het is trouwens niet alleen van de Hoge Veluwe bekend, dat jagende en bidende Torenvalken waargenomen kunnen worden op 20-30 m en minder van auto's af. Vooral voor passerend verkeer zijn Torenvalken ongevoelig. In een oude Grove den aan een bosrand van de Compagnieberg langs het heideveld heeft in 1967 een paar met succes gebroed. Aangezien hier veel dagjesmensen kwamen, die er dikwijls bleven zitten, is dit het vermelden waard. Deze vogels waren aan de mensen gewend. Op 11 juni 's middags werd een volwassen Torenvalk met jongen op het nest waargenomen, terwijl 2 mensen op slechts 30 m afstand rustig onder de dennen zaten.

Bij het Korhoen (*Lyrurus tetrix*) moet onderscheid worden gemaakt tussen de gevoeligheid voor bezoekers, wanneer de vogels zich op een baltsplaats bevinden en de gevoeligheid elders in het veld.

Er werden niet zo vaak Korhoenders gezien op de routes. De waarnemingen die konden worden gedaan, wijzen erop, dat het Korhoen toch betrekkelijk grote rustige gebieden nodig heeft. Foeragerende hanen (in

maart) vlogen op 270 m afstand weliswaar nog niet op, maar drukten zich wel. Omstreeks 150-200 m is voor hen vermoedelijk nog net „veilig”. In een groot aantal gevallen waarbij Korhoenders werden opgejaagd tijdens een wandeling door de hei, varieerden de afstanden tussen de wandelaar en de vluchtende vogels van 10 tot 50 meter. De meeste vlogen op bij een afstand van 25-40 m.

Baltsende hanen stoorden zich in mei niet aan bezoekers die op ± 170 m afstand uit hun auto naar hen zaten te kijken, andere vluchtten al op 200 m. In enkele gevallen vlogen de vogels nauwelijks 100 m weg, in andere gevallen verdwenen zij ver weg (700-800 m).

Het is interessant de Korhoenders te vergelijken met de Patrijzen (*Perdix perdix*). Deze waren op de Hoge Veluwe in de winter nogal schuw. Zij vluchtten al op ± 70 m. In het broedseizoen laten zij zich gewoonlijk dicht benaderen alvorens er vandoor te gaan. Het is dan geen uitzondering, wanneer men paartjes of enkelingen tot 10-20 m kan benaderen. Van auto's trekken de Patrijzen zich niets aan.

Van de weidevogels werd gelet op de Kievit (*Vanellus vanellus*), de Grutto (*Limosa limosa*), de Tureluur (*Tringa totanus*) en de Wulp (*Numenius arquata*).

De Kieviten van de vochtige heide en ook die van de buntgrasbegroeiingen vlogen al op, wanneer de bezoeker tot 60-100 m van het centrum van hun territorium was genaderd. Een keer kon worden gemeten, dat de bezoeker 80 m van het nest af was toen zij opvlogen; zij kwamen weer terug toen de indringer weer ± 75 m van de plek verwijderd was. Gealarmeerde Kieviten kwamen tot vlakbij de indringer en gingen soms op 20-25 m afstand op de grond zitten. Dat was echter geen makheid. Toen de Kieviten in juni troepjes vormden, werden zij schuw.

wer. Dat is een bekend verschijnsel. Een groepje is gewoonlijk net zo schuw als de schuwste vogel onder hen. Als die wegvliegt gaat de rest mee.

De Grutto's broedden in 1967 alleen in de vochtige heide achter de Deelense Was. Er waren niet veel paren. De Grutto's waren op zichzelf niet schuw, maar zij werden vrij gauw verstoord. Zij vlogen al op wanneer de bezoekers op 100-200 m afstand waren. Zij kwamen dan naar de bezoekers toe en bleven alarmerend om hen heen vliegen, zolang die in de buurt van nest of jongen bleven. Dat hielden zij tijdenlang vol. Als de bezoeker heel dicht bij het nest of de jongen kwam, streken de vogels neer (op ± 20 m afstand) fel alarmerend en de aandacht afleidend. Toen de broedtijd voorbij was en de Grutto's met hun jongen nog in kleine groepjes in het broedgebied waren, waren zij niet meer zo gauw gealarmeerd. Men kon hen toen dicht benaderen, zonder dat zij opvlogen.

De Tureluurs hadden een soortgelijk gedrag. Zij vlogen uit het territorium op, wanneer de bezoekers op ± 50 m afstand waren, alarmerend en de indringers net zolang begeleidend tot deze weer op veilige afstand waren.

De Wulpen waren in 1967 de meest schuwe „weide”vogels van De Hoge Veluwe. Zij hadden uitgestrekte „leefgebieden” in de heideterreinen en buntgrasvlakten. Men kon hen op vele plaatsen zien, maar zij waren niet talrijk. In „open” terreinen, bv. in de buntgrasterreinen, konden de Wulpen niet dicht benaderd worden dan 250-200 m. In terrein met meer dekking lieten zij de wandelaar tot ± 80 m komen. Als men voorzichtig naderde liepen zij weg, in andere gevallen vlogen zij op en vluchtten dan vaak ver weg.

Er werden verder nog waarnemingen verricht aan spechten, piepers, leeuweriken, ta-

putten en doortrekkende steltlopers. Die leverden evenwel geen speciale gezichtspunten op.

Uit het voorgaande kan wel worden opgemaakt dat de rustgebieden, of tenminste rustige gebieden, voor de vogels niet te klein moeten zijn. Voor de verstoring van broedparen en nesten is niet het gemiddelde aantal bezoekers van een terrein belangrijk, maar het maximale aantal, bv. op Hemelvaartsdag of 2e Pinksterdag. Op zulke dagen krijgen sommige broedvogels de hele dag geen rust, met alle gevolgen van dien.

Door dergelijke dagen gaan jaar in jaar uit

in mei de broedparen van Kievit en Grutto van de wildakker bij de Deelense Was, die zich daar in april vestigen, verloren. De Deelense Was is een concentratiepunt voor toeristen en daaraan kan niets worden veranderd. Het is echter wellicht zinvol om ernaar te streven in de broedbiotopen van de zeldzamere en meest kwetsbare vogels, rekening houdend met hun recreatiegevoeligheid, rustige gebieden te creëren. Dat zou bij een toename van het aantal bezoekers wel eens het enige middel kunnen zijn om deze soorten als broedvogel voor het park te behouden.

Enige gegevens over eenden en meeuwen op de Oosterschelde onder Yerseke

H. ENKELAAR en W. J. WOLFF.

(Mededeling nr. 2 van de Vogelwerkgroep Deltagebied)

Dat een groot gedeelte van de inwoners van Yerseke zijn bestaan vindt in de mosselen oestercultuur, is een ieder bekend. Het is een der plaatsen die een ieder op de lagere school heeft geleerd. Dat door de uitvoering van de Deltawerken en met name door de afsluiting van de Oosterschelde, deze cultures geheel zullen moeten verdwijnen, kan ook geacht worden algemeen bekend te zijn.

De eerste gevolgen hebben zich al voor gedaan toen enige jaren geleden grote hoeveelheden zoet water vanuit de rivieren de Oosterschelde binnenstroomden, doordat de Grevelingendam was gesloten en het water niet meer via het Brouwershavense Gat kon worden afgevoerd (fig. 1). Ook de uitvoering van de werken van het nieuwe Schelde-Rijn-kanaal op de plaats van het vroegere Kreekrak doet zijn invloed reeds gelden.

We willen het hier echter hebben over de vogelstand op de Oosterschelde bij Yerseke, vooral in relatie met de mosselcultuur.

Mossels worden, zoals bekend, gekweekt in delen van de Waddenzee, in het gebied van Brouwershavense Gat en Grevelingen, in het gehele gebied van de Oosterschelde en in een deel van de Westerschelde. In de omgeving van Yerseke echter bevinden zich de hoogst belangrijke zg. verwaterplaatsen. De bodem bestaat daar uit een harde zandlaag. Wanneer de mosselen met schepen worden aangevoerd uit delen van de Waddenzee, de Grevelingen en uit delen van de Oosterschelde ten westen van de lijn die de toren van Kattendijke met de toren van St. Maartensdijk verbindt, zijn deze nog niet geschikt voor de consumptie. Zand en slik in de mosselschelp moeten eerst worden verwijderd. Hiervoor is de omgeving van Yerseke, spe-